Ніна Мовчан,
Лариса Горбатюк

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА З РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ І ОБДАРУВАНЬ ДІТЕЙ В УМОВАХ СІЛЬСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті здійснено аналіз проблеми «Формування навчально-виховного середовища з метою розвитку здібностей і обдарувань дітей». Зокрема привернено увагу до основних напрямів діяльності та досвіду роботи Дмитрушківської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів Уманської районної ради Черкаської області. Виокремлено основні завдання та форми діяльності сільської школи щодо розвитку здібностей і обдарувань учнів. Узагальнено досвід учителів та сформульовано основні засади підготовки майбутніх учителів до такої роботи.

Ключові слова: *підготовка вчителя, розвиток здібностей, формування середовища.*

Для учителів-практиків актуальною є проблема підготовки майбутнього вчителя у вищих навчальних закладах. Адже з прийняттям на роботу молодого спеціаліста навіть з високим рівнем підготовки, недостатньо академічних знань для безпосередньої роботи зокрема зі здібними та обдарованими дітьми. Виховати генерацію високо освіченої молоді неможливо без якісного оновлення освітньої системи, що зорієнтована на виконання актуальних завдань формування творчої особистості. За такого підходу важливим є створення умов для раннього вияву та повноцінного розвитку обдарованих дітей; активізації процесу навчання та надання йому дослідницького спрямування; стимулювання ініціативи в організації власної пізнавальної діяльності учнів тощо. Отже, вся діяльність школяра має відбуватися у середовищі, що спонукає до творчого пошуку.

Освітні завдання, відображені у Законі «Про загальну середню освіту» та у державних стандартах, передбачають, що зміст освіти ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, системності, інтегрованості, єдності навчання і виховання; на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, в інтересах людини, родини, суспільства, держави.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні наголошується на необхідності формування інтелектуального потенціалу держави. Відтак важливим завданням освіти є підвищення ефективності освітніх систем, орієнтованих на формування творчих здібностей дітей та учнівської молоді.

У контексті сказаного визначається необхідність розв’язання нагаль-

ної проблеми, що потребує зміни традиційних підходів до організації навчально-виховної роботи зі школярами.

Дослідженнями проблеми розвитку творчих здібностей і обдарувань учнів займались А. Біне, Г. Гарднер, В. Давидов, І. Кларк, А. Макаренко, В. Сухомлинський та інші. Педагогічні аспекти самореалізації творчої особистості в національній системі освіти і виховання досліджують І. Бех, В. Кремінь, В. Паламарчук, О. Сухомлинська.

Останнім часом здійснено низку досліджень, присвячених окремим аспектам проблеми розвитку здібностей та обдарувань дітей різного віку. Це роботи, що розкривають проблеми розвитку творчої особистості (С. Сисоєва) [4]; теоретичні та методичні засади формування творчої особистості (Г. Пустовіт) [3, с. 38]; розвиток пізнавальних інтересів учнів (В. Рєдіна); формування творчої особистості в пошуково-дослідницькій діяльності (О. Павленко) [2].

Проте фундаментальні та прикладні дослідження з проблеми формування розвитку здібностей та обдарувань учнів в умовах навчально-виховного середовища сільської школи досі ґрунтовно не проводились.

Беручи до уваги досвід роботи з обдарованими та здібними дітьми, переконуємось, що створення умов для формування навчально-виховного середовища з розвитку здібностей та обдарувань учнів у системі роботи сільської школи сприятиме:

– розвитку середовища для інноваційних перетворень в умовах глобальної конкуренції;

– продуктивності та конкурентоздатності на ринку праці;

– виявленню й розвитку творчих та інтелектуальних здібностей, професійних нахилів у сфері природничих, гуманітарних, художніх, соціальних, технічних галузей науки з метою розробки індивідуальних програм розвитку таланту й допомоги у професійній орієнтації;

– упровадження освітніх технологій, які сприяють розвитку творчого й інтелектуального потенціалу дитини;

– створення бази для дослідницької та наукової роботи обдарованих дітей в умовах профільного навчання;

– удосконаленню навчального процесу, його гуманізацію, поетапному переходу до більш високого рівня викладання дисциплін.

Отже, актуальність проблеми формування середовища для розвитку творчих здібностей учнів у навчально-виховному процесі, нагальна потреба в зміні традиційних підходів до його організації, а також необхідність надання цьому процесу системності, особистісно орієнтованого характеру [1] зумовили організацію роботи науково-дослідного майданчика з проблеми «Педагогічні засади формування навчально-виховного середовища з розвитку творчих здібностей та обдарувань учнів в умовах роботи школи сільської місцевості». Мета статті – познайомити з роботою нашої школи щодо означеної проблеми.

Кожна дитина з'являється на світ, щоб стати індивідуальністю, особистістю, віднайти себе. Скільки дітей – стільки здібностей: інтелектуальних, художніх, музичних, літературних, артистичних, технічних, спортивних. Їх розвиток залежить від різноманітних умов: психолого-педагогічних, медико-біологічних, від соціального оточення, сім'ї, школи тощо. Проте якщо своєчасно не створити спеціальних умов для розвитку тих чи інших здібностей чи обдарувань, дитина може їх втратити.

Мета навчання й виховання дитини полягає в тому, щоб пробудити в ній щирий інтерес до всього корисного, високоморального. Тому для розширення кругозору учня, удосконалення його пізнавальних здібностей, розвитку обдарувань, реалізації внутрішнього інтелектуального потенціалу спрямована діяльність педагогічного колективу, а саме на створення найсприятливіших умов для забезпечення високої якості навчання і виховання учнів.

З кожним роком у роботі з обдарованими та здібними дітьми з'являються не тільки нові результати, але й досвід. Так після проведеної педагогічної ради «Від творчого учителя – до творчого учня» було прийнято ряд рішень, спрямованих на підвищення ефективності роботи зі здібними та обдарованими дітьми.

Найперше – це підбір методик, які передбачають різні способи діагностування з метою виявлення і відбору обдарованих учнів. Цією роботою безпосередньо займається шкільний практичний психолог, яка проводить профілактичну діагностику шляхом індивідуальних бесід, комплексну діагностику особистої та інтелектуальної сфери, креативності. Після обробки первинних даних проводиться психолого-педагогічний семінар з участю класних керівників, учителів-предметників, керівників гуртків, на якому надаються конкретні пропозиції щодо планування роботи з обдарованими та здібними учнями.

Наступний етап – мотиваційна робота відносно орієнтації дітей на досягнення високих результатів діяльності. Вона недостатньо ефективна без залучення батьків (проведення батьківських лекторіїв).

Далі – організація системної роботи:

– ступенева профільність навчання;
– впровадження додаткових предметів, курсів за вибором, спецкурсів;
– широка мережа факультативних занять.

Навчання базується на використанні годин варіативної складової робочого навчального плану (факультативи «Екологічні знання», «Сучасна російська мова», «Дизайн одягу» «Сучасна література», «Моя Черкащина», «Англомовні країни», «Література США», «Українська мова. Курс довузівської підготовки», «Розв'язування задач з хімії», «Цікава математика», курси за вибором «Сходинки до інформатики», «Християнська Етика», «Основи генетики людини», «Європейський вибір», «Етика») та через поглиблене вивчення окремих предметів (біологія), профільне і допрофільне

навчання (гуманітарний напрямок – правовий профіль 10-й клас, технологічний профіль 11 клас).

Особлива увага надається проведенню шкільних предметних олімпіад та участі переможців І-го туру у ІІ та ІІІ турах. Олімпіади допомагають учням пізнати себе, дають можливість підвищити самооцінку, впевненість у власних силах. Вони мають пропедевтичний характер і водночас є своєрідним результатом роботи учителя-предметника з учнем. Завдяки олімпіадам помітно зростає інтерес дітей до предмета, активізується індивідуальна робота з більш «сильними» учнями.

Упродовж навчального року відповідно до циклограми у школі проводяться предметні тижні. У план їх проведення завжди включаються інтелектуальні ігри, турніри, конкурси, КВК, брейн-ринги, що дають неабиякі можливості дітям виявити свої здібності.

Важливою складовою у формуванні творчих здібностей старшокласників є Мала академія наук України (МАН України), діяльність якої спрямована на сприяння самовизначенню й самореалізації особистості в процесі пошуково-дослідницької роботи в різних галузях науки, техніки, культури; забезпечення інтелектуального, творчого й духовного розвитку; підготовку до майбутньої професійної й громадської діяльності.

Дослідницька діяльність є одним із основних напрямів сучасної позашкільної освіти. Юні дослідники беруть участь у засіданні «круглих столів», де викладають власні погляди на проблему, що досліджується. Найбільший інтерес в учнів нашої школи викликають такі напрями досліджень, як література (зарубіжна, українська), історія, історичне краєзнавство, правознавство, біологія, екологія.

Однією з важливих форм роботи є конкурс-захист науково-дослідних робіт учнів. Діти доповідають про свої праці на засіданнях секцій. Підсумком їхньої роботи є проведення науково-практичної конференції з презентацією наукових здобутків. Робота наукових секцій, гуртків, клубів спрямована на формування творчих здібностей особистості. У процесі дослідницької діяльності старшокласникам надається можливість значно розширити обсяг знань, набути певні уміння та навички, що виходять за межі традиційних освітніх програм. Це, у свою чергу, не лише допомагає їм знайти своє місце в соціумі, зробити усвідомлений вибір напряму і теми дослідницької роботи, а й майбутньої професійної діяльності, зокрема наукової.

Так випускники нашої школи, які в період навчання займались дослідницькою діяльністю, зараз стали студентами вищих навчальних закладів: Фареній Сергій – студент V курсу природничого факультету УДПУ ім. Павла Тичини (наукова робота з біології «Птахи Уманщини», керівник – Нетупський А.І., учитель хімії та біології), Лівшун Артем – курсант ІІІ курсу Кіровоградського юридичного інституту внутрішніх справ України (наукова робота з історії «Моє село Дмитрушки в період німецько-

фашистської окупації», керівник Діденко Г.В., учитель історії і права), Стародуб Інна – студентка ІІ курсу Одеської юридичної академії (наукова робота з правознавства «Злочинність неповнолітніх в аспектах формування ювенального права», керівник Діденко Г.В., учитель історії і права), Василенко Наталія – студентка ІІ курсу природничого факультету УДПУ ім. Павла Тичини (наукова робота з біології «Отруйні рослини Уманщини», керівник – Нетупський А.І., учитель хімії та біології) та ін..

Розвитку здібностей та обдарувань дітей сприяє залучення їх до занять у гуртках за інтересами. Завдяки самовідданій роботі керівників гуртків виявляються здібні та обдаровані учні, які в процесі навчання займаються науковою діяльністю, презентують свої таланти на олімпіадах, конкурсах, спартакіадах районного та обласного рівнів. У Дмитрушківській школі крім шкільних гуртків («Мистецтвознавство», «Драматичний» «Підсніжник» «Ігротека», «Юний інформатик», «Юний модель'єр», «Краєзнавчий», «Юний фізик», «Влучний стрілок», фольклорна група «Вербиченька») працює філіал Бабанської музичної школи (класи хореографія, вокал, гітара, фортепіано, художнього мистецтва), діють секції районного юнацького клубу загальної фізичної підготовки, гуртки районного центру дитячо-юнацької творчості («Фітодизайн», «М'яка іграшка», «Крою та шиття»). Це дозволяє розширити позакласний діапазон інтересів учнів, що в свою чергу забезпечує створення потужного навчально-виховного середовища нашої школи, яке надає можливості для розвитку здібностей та обдарувань учнів.

Існує думка, що для розвитку здібностей визначальною є відповідна діяльність. Проте не кожна, нехай навіть найкорисніша, методично бездоганно вибудувана діяльність розвиває здібності дитини. Сама собою вона не розвиває здібностей. Можна систематично займатись певним навчальним предметом, при цьому засвоюватимуться певні знання, формуватимуться уміння та навички, але здібності розвиватися не будуть, значних успіхів дитина не досягатиме.

З обдарованими дітьми повинні працювати спеціально підготовлені педагоги, психологи, які володіють сучасними методиками вияву та розвитку обдарованості. Педагоги повинні розуміти, що обдаровані діти потребують особливої уваги, індивідуального підходу, копіткого плекання їхнього таланту. Тільки за такого ставлення обдаровані діти зможуть стати інтелектуальною елітою країни, реалізувати свій творчий потенціал. Саме на таких педагогів, випускників педагогічних університетів чекає наша школа і наша держава.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 3 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Павленко О. П. Формування творчої особистості гімназиста у пошуко-

во-дослідницькій діяльності : дис. канд. пед. наук : 13.00.07 / Ін-т педагогіки АПН України / О. П. Павленко. – К., 2005. – 186 с.
3. Пустовіт Г. П. Теоретичні засади і методичні підходи щодо формування творчої особистості в позашкільних навчальних закладах / Г. П. Пустовіт // Теоретико-методичні основи творчої особистості в умовах позашкільних навчальних закладів : зб. мат. наук.-практ. конф. – К., 2006. – С. 38.
4. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня : монографія / С. О. Сисоєва. – К. : Поліграфкнига, 1996. – 403 с.